

Dr. Gintautas SAKALAUSKAS
Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedros docentas
Saulėtekio al. 9, I rūmai, 10222 Vilnius-40
Tel.: (8 5) 236 6167
El. p. gintautas.sakalauskas@tf.vu.lt

Lietuvos teisės instituto Kriminologinių tyrimų
skyriaus vyriausiasis mokslo darbuotojas
Ankštoji g. 1A, LT-01109 Vilnius
El. p. gintautas@teise.org

AR PRASMINGA PROBACIJOS TARNYBŲ DARBĄ VERTINTI PAGAL PROBUOJAMŲJŲ RECIDYVĄ?

Straipsnyje analizuojama probacijos tarnybų veiklos esmė ir keliamas klausimas, kodėl jų veiklą linkstama vertinti pagal registruotą jų klientų recidyvinį nusikalstamą elgesį: ar jis išties parodo probacijos kokybę ir veiksmingumą, ar jį įmanoma metodiškai tiksliai pamatuoti, ar jis tėra tik mažai ką sakantis santykinis skaičius? Straipsnio pabaigoje pateikiami probacijos organizavimo veiksmingumą ir kokybę objektyviau parodantys kriterijai, kuriuos probacijos tarnyboms svarbu susikurti pačioms, ieškant tokių rodiklių, kurie leistų objektyviau į(si)vertinti savo veiklą ir plėtoti gerosios praktikos pavyzdžius.

ĮVADAS

Probacijos tarnybos nuolat dirba su maždaug 10 tūkstančių nuteistųjų, per metus jų sutinka dar du kartus daugiau. Maždaug pusė šių žmonių **atlieka probaciją** (tai – asmenys, kuriems laisvės atėmimo bausmės vykdymas buvo atidėtas arba jie buvo lygtinai paleisti iš įkalinimo įstaigų), kita pusė atlieka su laisvės atėmimu nesusijusias bausmes (išskyrus baudos bausmę), daugumą baudžiamojo ir auklėjamojo poveikio priemonių. Nepriklausomai nuo to, kokia bausmė ar priemonė vykdoma, vienas pagrindinių probacijos tarnybų veiklos veiksmingumo kriterijų laikomas registruotas šių asmenų recidyvinis nusikalstamas elgesys – jis neva rodo, kad probacijos kokybė buvo nepakankama, nes ja **nepavyko pasiekti**, kad asmuo (bent jau) pakartotinai nenusikalstų. Nors toks kriterijus iš pirmo žvilgsnio atrodo savaiame suprantamas, įdėmiau pažvelgus

į sudėtingą nuteistųjų gyvenimo kontekstą ir realias probacijos tarnybų galimybes šiam kontekstui daryti esminę įtaką, toks kriterijus labiau vertintinas kaip paradoksas ir nesupratimas. Šį straipsnį paskatino parašyti iš vieno probacijos darbuotojo gautas laiškas, kuriame buvo išdėstyta recidyvo vertinimo problematika ir nuogaštaujama dėl galimybių tokių kriterijų objektyviai įvertinti (šį klausimą probacijos darbuotojai kelia nuolat). Tapo akivaizdu, kad tai yra svarbus ne tik teorinis, bet ir praktinis klausimas, apie kurį reikia mąstyti ir ieškoti atsakymų, juolab kad nuteistųjų integracijos vertinimo kriterijai buvo aktualūs ir viename iš nuteistųjų integracijos projektų, kuriame teko atlikti šio projekto mokslinį vertinimą – taigi svarbu dalytis gerąja patirtimi.

I. PROBACIJOS TIKSLAS – NUTEISTO ASMENS SOCIALINĖ INTEGRACIJA

2010 m. Europos Tarybos Ministrų Komiteto priimtų Europos probacijos taisyklių 1 punkte įtvirtinta, kad probacijos tarnybų tikslas yra „mažinti recidyvą, sukuriant pozityvius santykius su nuteistaisiais, kad jie būtų prižiūrimi (įskaitant būtiną kontrolę), lydimi ir remiami bei skatinami sėkmingai integruotis į visuomenę“.¹ 2011 m. gruodžio 22 d. priimtas ir 2012 m. liepos 1 d. įsigaliojęs Lietuvos Respublikos probacijos įstatymas (toliau vadinama – Probacijos įstatymas)² taip pat įtvirtino šiuolaikinės socialinės, teisinės ir demokratinės valstybės principus atitinkantį **probacijos tikslą** – užtikrinti veiksmingą probuojamųjų resocializaciją ir mažinti jų nusikalstamų veikų recidyvą (4 str. 1 d.).³ Probacijos įstatyme taip pat buvo įtvirtinti **šiuo aspektu svarbūs** probuojamojo resocializacijos ir visuomenės saugumo pusiausvyros (4 str. 2 d. 1 p.), probacijos priemonių individualizavimo (4 str. 2 d. 2 p.) ir bendradarbiavimo (4 str.

---

¹ Angl. „*Probation agencies shall aim to reduce reoffending by establishing positive relationships with offenders in order to supervise (including control where necessary), guide and assist them and to promote their successful social inclusion.*“ Vok. „*Ziel von Einrichtungen der Bewährungshilfe ist, die Rückfallgefahr zu verringern, indem positive Beziehungen zu Straffälligen aufgebaut werden, um diese zu beaufsichtigen (einschließlich notwendiger Kontrolle), anzuleiten und zu unterstützen und ihre erfolgreiche soziale Eingliederung zu fördern.*“ Angliškame variante kalbama apie „recidyvo mažinimą“, vokiškame – apie „recidyvo rizikos (ar „pavojaus“) mažinimą“.

² Lietuvos Respublikos probacijos įstatymas Nr. XI-1860, priimtas 2011 m. gruodžio 22 d. // Žin., 2012, Nr. 4-108.

³ Plačiau apie Probacijos įstatymo reikalingumą žr.: Sakalauskas G. Ar reikalingas Lietuvai probacijos įstatymas? // Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis. Liber Amicorum profesoriui Jonui Prapiesčiui (vyr. moksl. red. Gintaras Švedas). Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakultetas, 2012, p. 532–548; apie bausmių vykdymo tikslus žr.: Sakalauskas G. Įkalinimo tikslų labirintuose // Bausmių vykdymo sistemos teisinis reguliavimas ir perspektyvos Lietuvos Respublikoje (vyr. moksl. red. Gintaras Švedas). Vilnius: Kalėjimų departamentas prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos, 2010, p. 133–153.

2 d. 4 p.) principai, reglamentuotas probuojamojo priežiūros planavimas (17 str.), probuojamojo resocializacijos formos (18 str.), jiems probuotojų teikiama socialinė pagalba (19 str.) ir jų elgesio kontrolė (21 str.), numatytos galimybės keisti probacijos sąlygas (29 str.) ir nutraukti priežiūros vykdymą prieš terminą (23 str.). Pagal Probacijos įstatymo 5 straipsnį probacijos vykdymas pavedamas probacijos tarnyboms, o pagal 16 straipsnį probuotojai privalo užtikrinti probuojamųjų priežiūros vykdymą, turi teisę kviesti juos atvykti į probacijos tarnybą, tikrinti, kaip jie vykdo probacijos sąlygas, lankytis jų gyvenamosiose vietose. Taigi Probacijos įstatymas ne tik įtvirtina nuteisto asmens socialinės integracijos tikslą, bet ir suteikia probacijos darbuotojams tam tikrus įrankius kartu su nuteistuoju jo siekti. Vadybiniu ir baudžiamuoju politiniu požiūriu kyla natūralus klausimas, ar, kaip ir kiek probacijos darbuotojas yra ar gali būti atsakingas už jo prižiūravimo asmens (nusikalstamą) elgesį? Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Strateginiame plane kaip vienas iš probacijos veiklos vertinimo kriterijų numatytas „probacijos veiksmingumo didėjimas“ (R-0301-01-02), kuris esą turėtų būti parodomas per „naujai pradėtų ikiteisminių tyrimų probuojamiesiems asmenims“ mažėjimą. Nors šis kriterijus yra tik vienas iš keturių, kuriais turėtų būti parodoma, kaip pavyksta siekti strateginio tikslo – kurti modernią bausmių vykdymo sistemą – tačiau jis iškelia daug teorinių ir praktinių klausimų, kurie verčia rimtai abejoti tokio kriterijaus objektyvumu. Šis kriterijus svarbus ne vien tik makrolygmeniu (t. y. strateginio planavimo kontekste), tačiau ir mikrolygmeniu – kai probacijos darbuotojui pirmiausia pačiam sau, o tik tuomet ir vadovybei, kolegoms, draugams ar žurnalistams reikia atsakyti į klausimą, **o kas gi yra mano darbo sėkmė ir kaip ji galėtų / turėtų būti pamatuojama?** Ar tai, kad prižiūrimas asmuo galiausiai vis tiek nusikalto pakartotinai ir buvo įkalintas, reiškia probuotojo darbo nesėkmę, ir priešingai – jei jis nebuvo įkalintas, tai reiškia, kad probacija buvo veiksminga? Lyg ir akivaizdu, kad probacijos organizavimo kokybės šie faktai neparodo, nors tokio kriterijaus numatymas visą probacijos sistemą, atskiras probacijos tarnybas ir pavienius darbuotojus pastato į keblią padėtį, kurioje jie netgi turi teisintis dėl visiškai nuo jų nepriklausančių dalykų. Netgi ir nenumatant tokio probacijos tarnybų vertinimo kriterijaus (tikėtina, kad jo ateityje nebeliks), probuotojo įtaka probuojamojo asmens elgesiui yra svarbus vadybinis, politinis ir teisinis klausimas, todėl toliau dėstomi argumentai galėtų būti svarbūs siekiant probuojamųjų socialinės integracijos ir kuriant probacijos tarnybų veiklos veiksmingumo vertinimo poreikius atitinkančią kriterijų sistemą, kurioje registruoto probuojamojo asmens recidyvo būti arba iš viso neturėtų, arba jis neturėtų vaidinti lemiamo vaidmens vertinant probacijos tarnybų ar atskirų darbuotojų veiklos veiksmingumą. Šioje vietoje svarbu paaiškinti ir pabrėžti, kad nacionaliniuose teisės aktuose ir tarptautiniuose standartuose įtvirtintas recidyvo mažinimo tikslas suponuoja būtinybę ir galimybę pagal jo pasiekimą vertinti probacijos veiksmingumą, tačiau pagal šį kriterijų gali būti vertinamas tik: 1) visas

probacijos atlikimo procesas, kurį apima daugialybė teisinė ir organizacinė aplinka, o ne vien tik probacijos tarnybų veiklos veiksmingumas; 2) tikrasis (realus) recidyvas, o ne vien tik registruotos nusikalstamos veikos (oficialiai pradėti ikiteisminiai tyrimai). Toliau šie teiginiai argumentuojami plačiau.

II. KOKIĄ ĮTAKĄ NUTEISTO ASMENS (NUSIKALSTAMAM) ELGESIUI GALI TURĖTI PROBACIJOS DARBUOTOJAS IR KAIP JĄ APSKAIČIUOTI?

Vertinant, kokią įtaką probacijos darbuotojas gali turėti prižiūrimo probuojamojo (nusikalstamam) elgesiui, būtina atsižvelgti į probacijos vykdymo kontekstą. Teisine prasme svarbu pažymėti, kad kol pradėtų ikiteisminių tyrimų (nuolatinio recidyvo mažėjimas arba tiesiog recidyvas) kriterijus yra oficialiai numatyti Kalėjų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Strateginiame plane, tol jis turi tam tikrą formalią reikšmę, kurios negalima ignoruoti. Tačiau yra labai daug argumentų, bylojančių, kad registruotas asmens recidyvas nėra ir negali būti vieninteliu ar išskirtiniu probacijos neveiksmingumo kriterijumi. Galima būtų išskirti tokius argumentus, kurie toliau komentuojami plačiau:

a) probacijos darbuotojai negali pasirinkti probuojamųjų asmenų kontingento, jį suformuoja teismai;

b) probacijos sąlygos ir probuojamojo kontaktai su probacijos darbuotoju yra tik epizodiniai įvykiai, dažniausiai neturintys didesnės įtakos probuojamojo gyvenimo realybei;

c) pakartotinis nusikalstamas elgesys nebūtinai reiškia, kad probuojamojo elgesys nesikeičia į gerąją pusę ir kad probacijos darbuotojas nepadarė jam teigiamos įtakos;

d) veiksmingos probacijos teigiami padariniai gali išryškėti ir tik po daugelio metų;

e) recidyvą įmanoma skaičiuoti tik pagal registruotas nusikalstamas veikas, o latentinio (tikrojo) recidyvo tyrimai reikalautų labai daug finansinių ir žmogiškųjų išteklių;

f) neįmanoma nustatyti, koks turėtų būti „įprastas“ ar „normalus“ recidyvas, nuo kurio reikėtų skaičiuoti gerėjančius ar blogėjančius rodiklius;

g) registruotą pakartotinį kliento nusikalstamą elgesį laikant probacijos darbuotojo „blogo darbo“ įrodymu, jis turėtų būti suinteresuotas, kad toks elgesys neišaiškėtų;

h) laikant recidyvo rodiklį svarbiu ir objektyviu probacijos tarnybų veiklos veiksmingumo kriterijumi neišvengiamai linkstama pagal jį lyginti ir skirtingų apygardų „veiklos veiksmingumą“, kas veda prie dar didesnių nesusipratimų.

Išdėstytus argumentus galima ir būtina paaiškinti plačiau.

a) **Probacijos darbuotojai faktiškai neturi jokios įtakos tam, kokiems asme-**

nims bus paskirta probacija, t. y. kuriems asmenims laisvės atėmimo baismės vykdymas bus atidėtas arba kurie asmenys bus lygtinai paleisti iš įkalinimo įstaigų (nebent tokiais retai pasitaikančiais atvejais,⁴ kai jie rašo socialinio tyrimo išvadą ir teismas į ją be išlygų atsižvelgia arba dalyvauja Lygtinio paleidimo komisijoje ir jų nuomonė visiškai sutampa su visos Komisijos ir vėliau – teismo nuomone). Dėl probacijos taikymo galutinį sprendimą priima teismas, taigi jis įvertina argumentus ir visas aplinkybes, numatytas Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 75 straipsnio 1 dalyje ir Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso 157 straipsnio 1 dalyje. Nors pagrindinė procedūrinė atsakomybė tenka teismui, tačiau netgi ir jis negali būti „kaltinamas“ dėl pakartotinio tokių asmenų nusikalstamo elgesio – niekas negali garantuoti, kad asmuo ateityje nebus nusikalstamas. Teismas tik privalo procedūriškai tinkamai įvertinti įstatyme numatytas aplinkybes ir to pakanka, kad asmeniui galėtų būti paskirta probacija, tačiau teismas negali ir neturi garantuoti už asmens, kuriam paskirta probacija, elgesį ateityje – tokios atsakomybės primetimas teismus verstų elgtis itin rezervuoti (tai iš dalies matyti ir dabartinėje praktikoje),⁵ o tai siaurina probacijos taikymo galimybes.

Bet koks prognozavimas yra susijęs su neišvengiamomis klaidomis. Užsienio šalyse atlikti tyrimai rodo, kad **daug didesnė** yra neteisingo tvirtinimo asmeniui esant pavojingam (angl. *false positives*), kai prognozuojama, kad asmuo ateityje nusikalsta, ir nusprendžiama jam netaikyti probacijos, nors asmuo ateityje nebenuksikalsta) **tikimybė** nei neteisingo tvirtinimo asmeniui esant nepavojingam (angl. *false negatives*),⁶ kai nusprendžiama, kad asmuo tikėtinai ateityje nenusikalsta, ir jam

---

⁴ Pavyzdžiui, 2013 m. probacijos tarnybos rengė 9 socialinio tyrimo išvadas ir 466 kartus tyrė nuteistojo socialinę aplinką pagal įkalinimo įstaigų prašymus. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Biudžeto planavimo skyriaus Darbo su asmenimis, esančiais apygardų probacijų tarnybų priežiūroje, ataskaita. 2013 m. sausio-gruodžio mėn. duomenys. 2014-01-28, Vilnius.

⁵ Žr. *Vosyliūtė A.* Lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigų taikymo teismų praktikoje probleminiai aspektai // Bausmių vykdymo sistemos teisinis reguliavimas ir perspektyvos Lietuvos Respublikoje (ats. red. G. Švedas). Vilnius, 2010, p. 95–115; *Liutkevičius K.* Lygtinio paleidimo reforma Lietuvoje. Pirmųjų metų pamokos. Dokumentas aptarimui. Vilnius: Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2013; *Sakalauskas G.* Lygtinis paleidimas iš įkalinimo įstaigų įsigaliojus Probacijos įstatymui: teorija ir praktika // *Teisės problemos*, 2013, Nr. 4 (82), p. 5–39.

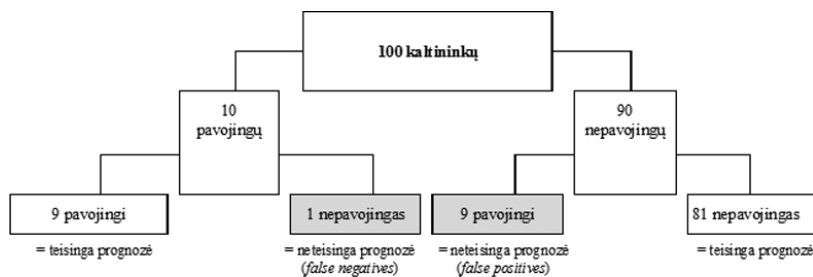
⁶ Angliški terminai *false positives* ir *false negatives* medicininėje ir kriminologinėje praktikoje visuotinai paplitę, ši problematika mokslinėje literatūroje analizuojama seniai, todėl čia pateikiami ir originalūs terminai. Trumpai tariant, *false positives* reiškia, kad testas rodo sąlygos (pavyzdžiui, ligos ar pavojingumo) buvimą (rezultatas yra pozityvus), nors realiai tokios sąlygos nėra (rezultatas yra klaidingas). Testo *false negatives* rezultatas rodo, kad sąlygos nėra (rezultatas neigiamas), tačiau realiai jis yra. Taigi šiuo atveju svarbu, kad pozityvumas ar negatyvumas taikomas ne asmeniui arba priimtam sprendimui jo atžvilgiu, bet esamų sąlygų (rizikos, pavojingumo) neteisingam patvirtinimui (angl. *false positives*) arba neteisingam paneigimui (angl. *false negatives*).

taikoma probacija, tačiau asmuo ateityje nusikalsta) **tikimybė**.⁷ Kitaip tariant, statistškai teismai (nusikalstamo elgesio ateityje prognozavimo aspektu) **klysta mažiau taikydami probaciją nei jos netaikydami**, tačiau dažniau taikant probaciją gali (tik) šiek tiek didėti ir pakartotinai nusikalstančių asmenų santykinis skaičius.⁸ Klaidingos prognozės padariniai kriminologijoje dažnai iliustruojami paprastu pavyzdžiu.⁹ Pavojingų nusikaltėlių ir laisvėje, ir įkalinimo įstaigose yra absoliuti mažuma. Tarkim, 10 iš 100 kaltininkų yra pavojingi ir jiems neturėtų būti skiriama probacija, o tokios prognozės klaidos tikimybė siekia „tik“ 10 proc. (iš tiesų daugelio prognozių klaidos tikimybė yra daug didesnė). Tokiu atveju iš 10 tikrai pavojingų nusikaltėlių 9 būtų tokiais ir pripažinti, o iš 90 nepavojingų nusikaltėlių klaidingai pavojingais būtų pripažinti taip pat 9 (žr. *1 paveikslą*). Tokiu būdu netgi pasiekus 90 proc. prognozės tikslumą iš pavojingais pripažintų 18 kaltininkų **pusė būtų objektyviai nepavojingi**. Taigi diagnozė „pavojingas“ bus tiksli tik 50 proc. O iš 82 nepavojingais pripažintų kaltininkų tik vienas iš jų būtų objektyviai pavojingas, taigi diagnozė „nepavojingas“ būtų klaidinga tik 1,23 proc. Tokiu būdu asmenų, kuriems nepagrįstai nebuvo paskirta probacija, skaičius visuomet bus gerokai didesnis už skaičių asmenų, kuriems ji buvo paskirta nepagrįstai. Statistiškai itin retas nepasiteisinęs probacijos pritaikymas turi būti palyginamas su daug dažnesniais nepagrįstai nepaskirtos probacijos atvejais. Žinoma, kad pirmiausia žiniasklaidą domina pirmieji atvejai, kad asmuo nusikalsta, nepaisant „parodyto pasitikėjimo“, tačiau profesionali teisėsauga neturi pasiduoti tokiam spaudimui ir privalo matyti pirmiausia daugumą tų, kurie dėl tokio neparodyto pasitikėjimo nukentia.

⁷ Meier B. D. Kriminologie 3. Aufl. München: Verlag C. H. Beck, 2007, p. 175–196; Neubacher F. Kriminologie. 2. Aufl. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2014, p. 144.

⁸ Čia svarbu pabrėžti, kad šiuolaikinė rizikos vertinimo metodologija grindžiama ne besąlygine ar statine praeitimi besiremiančia pranašyste, bet sąlygine alternatyvia arba intervencine prognoze: turi būti įvertinamos resocializacijai ir ateityje (o ne praeityje) gyvenimui laisvėje svarbios sąlygos – negatyvia ir pozityvia prasme. Kitaip tariant, turi būti padaroma išvada – gyvenimas uždaroje įstaigoje ar galimybė atidėti laisvės atėmimo bausmės vykdymą ar atitinkamai būti paleistam lygtinai ir prižiūrimam gyventi laisvėje gali labiau padėti susidoroti su kylančia rizika ir pagerinti perspektyvas. Plačiau žr.: Sakalauskas G. Lygtinis paleidimas iš įkalinimo įstaigų įsigaliojus Probacijos įstatymui: teorija ir praktika // Teisės problemos, 2013, Nr. 4 (82), p. 29–31.

⁹ Pagal: Kunz K. L. Kriminologie. 6. Aufl. Bern: Haupt Verlag, 2011, p. 315–317.

1 paveikslas. Klaidų prognozuojant asmens pavojingumą teorinė schema¹⁰

Klaidingų prognozių neišvengiamumą (o su juo tiesiogiai susijęs čia aptariamas argumentas prieš probacijos darbuotojų veiklos vertinimą atsižvelgiant į probuojamųjų recidyvą – prognozių klaidingumas parodo negalimumą tiksliai prognozuoti asmens elgesį) rodo daug užsienio šalyse atliktų tyrimų. Psichiatras Wilfriedas Raschas teigia, kad teisminės psichiatrijos ekspertizėse vienam teisingai pavojingumui apibūdintam nusikaltėliui tenka du neteisingai pripažinti pavojingais, panaši ar dar net didesnė klaidingų prognozių dalis atrandama ir kituose tyrimuose.¹¹ Tokiu būdu prognostinis siekis „užtikrinti saugumą“ visuomet turi didelį šalutinį efektą, nes klaidingai paremta prognoze asmenys įkalinami (vietoj laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimo) arba nėra paleidžiami lygtinai, kas ne tik didina bausmių vykdymo sistemos sąnaudas, bet ir dar labiau skatina nuteistųjų desocializaciją.

Apibendrinant šį argumentą, susijusį su probacijos darbuotojų negalėjimu turėti įtakos tam, kokiems asmenims bus paskirta probacija, būtina pabrėžti ir tai, kad probacijos taikymo sąlygas nustato gana dažnai keičiami teisės aktai,¹² o jos taikymo

¹⁰ Kunz K. L. Kriminologie. 6. Aufl. Bern: Haupt Verlag, 2011, p. 316; žr. taip pat šiuo aspektu aktualų ir įdomų tyrimą, kuris rodo, kad Nyderlanduose teismai iš esmės mažai kreipia dėmesio į rizikos vertinimo ataskaitas ir yra linkę bausti švelniau, nei būtų galima tikėtis: van Wingerden S., van Wilsem J., Moerings M. Pre-sentence reports and punishment: A quasi-experiment assessing the effects of risk-based presentence reports on sentencing // European Journal of Criminology, 2014, vol. 11 (6), p. 723–744.

¹¹ Ten pat.

¹² Pavyzdžiui, nuo 2012 m. liepos 1 d. pakeitus Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 75 straipsnio 1 dalį buvo sudaryta galimybė atidėti laisvės atėmimo bausmės vykdymą asmeniui, nuteistam laisvės atėmimu už vieną ar kelis nesunkius ar apysunkius tyčinius nusikaltimus ne daugiau kaip ketveriems metams (vietoj anksčiau buvusių trejų metų), o tą pačią dieną įsigalioję Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso pakeitimai iš esmės naujai reglamentavo lygtinį paleidimą iš įkalinimo įstaigų. Šie pakeitimai pakeitė asmenų, kuriems gali būti taikoma probacija, kategorijas, o tai galėjo turėti įtakos ir pakartotinio nusikalstamo elgesio pokyčiams. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 48, 64, 67, 75, 82, 87, 92 straipsnių pakeitimo ir 77, 94 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas Nr. XI-1861, priimtas 2011 m. gruodžio 22 d. (Žin., 2012, Nr. 5-138). Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso

praktika priklauso ir nuo politinių, ekonominių ir kitų aplinkybių,¹³ už kurias probacijos darbuotojas negali prisiimti atsakomybės. Be to, pakartotinis nusikalstamas elgesys priklauso ir nuo probacijos trukmės – kuo ji ilgesnė, tuo nusikalstamo elgesio recidyvo tikimybė didesnė (nors didžiausia pakartotinio nusikalstamo elgesio rizika yra pirmaisiais metais).

b) **Probacijos sąlygos ir probuojamojo kontaktai su probacijos darbuotoju yra tik epizodiniai įvykiai** ne tik viso nuteisto asmens gyvenimo kontekste, bet ir esamoje realybėje. Buvusi gyvenimo istorija, turėta socialinė patirtis, įpročiai, priklausomybės, su artimais žmonėmis palaikomi ryšiai, santykiai su gyvenimo partneriu ir vaikais, sąlygos gyvenamajame būste, socialaus užimtumo pobūdis, darbiniai įgūdžiai, aplinkinių požiūris, sveikata, turimas išsilavinimas ir socialinės kompetencijos – visa tai daro daug didesnę įtaką asmens elgesiui nei trumpalaikiai kontaktai su probacijos darbuotoju. Žinoma, kad kryptingas probacijos vykdymas gali daryti tam **tikrą teigiamą ar neigiamą įtaką** minėtiems veiksniams, tačiau ji gali būti tik minimali ir jos poveikis gali būti matomas tik praėjus kuriam laikui. Be to, dalis nusikalstamų veikų padaroma susiklosčius tam tikrai palankiai situacijai, kuriai probacijos darbuotojas iš viso negali turėti jokios įtakos. Svarbu tai, kad socialinei integracijai reikšmingos aplinkybės (paslaugų infrastruktūra, tendencijos ir pan.) keičiasi **nepriklausomai nuo probacijos darbuotojų norų ar pageidavimų**, o statistika rodo, kad, pavyzdžiui, toks svarbus veiksnys kaip probuojamųjų įdarbinimas daugiausia priklauso nuo padėties darbo rinkoje – kai ji gera, įdarbinti galima daugumą, o jai blogėjant mažėja ir įdarbintųjų skaičius.¹⁴ Minėta, kad probacijos visumos veiksmingumą iš esmės galima matuoti pagal realų (t. y. ne vien registruotą) asmens recidyvą, tačiau pagal jį matuojant **vien tik probacijos tarnybų veiklą** susiduriama su lemiamos pozityvios įtakos nustatymo problema, kurią iliustruoja toks pavyzdys: abejingas, skeptiškas ir tingus probacijos darbuotojas savo klientą nusiunčia į darbo biržą, kurioje atsidavusi ir kūrybinga darbuotoja atranda puikią įsidarbinimo galimybę nuteistajam – jam darbas patinka, jis nori jį išsaugoti, tai tampa lemiamu jo socialinės integracijos veiksmu.¹⁵ Galimas ir neigiamas šios istorijos tęsinys – nepaisant

---

18, 19, 66, 90, 91, 126, 138, 140, 152, 154, 157, 158, 159, 164, 176 straipsnių pakeitimo ir 127, 160, 161, 162, 163, 179 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas Nr. XI-1863, priimtas 2011 m. gruodžio 22 d. (Žin., 2012, Nr. 4-110).

¹³ Žr.: Sakalauskas G. Lygtinis paleidimas iš įkalinimo įstaigų įsigaliojus Probacijos įstatymui: teorija ir praktika // Teisės problemos, 2013, Nr. 4 (82), p. 5–39.

¹⁴ Plačiau žr.: Sakalauskas G., Kalpokas V. Nuteistųjų ir grįžusiųjų iš įkalinimo įstaigų integracijos modelis. Teisės instituto mokslo tyrimai, t. 10. Vilnius: Eugrimas, 2012, p. 31–35.

¹⁵ Vienas iš radikaliausių probacijos tarnybos įtakos nebuvimo pavyzdžių galėtų būti gyvenimo partnerės (galbūt netgi susipažįstant toje pačioje darbo biržoje) suradimas. Tyrimai rodo, kad pradėtas ilgalaikis

didelių kompetentingo, atsidavusio ir motyvuoto probacijos darbuotojo bei darbo biržos darbuotojos pastangų jų klientas, gavęs puikų darbą, pakeliui namo susitinka su senu panašaus likimo draugu, kuris jį motyvuoja naujam nusikalstamam elgesiui. Akivaizdu, kad ir gerame, ir blogame šios istorijos tęsinyje probacijos darbuotojo įtaka gali būti reikšminga, bet gali būti ir minimali ar atsitiktinė.

c) Probuojamojo asmens pakartotinis nusikalstamas elgesys **nėra vienintelis „nesikeičiantį“ arba vis „blogėjantį“ asmens elgesį liudijantis veiksnys**. Tarkim, asmuo kelis kartus buvo teistas už smurtinius nusikaltimus, tačiau įkalinimo įstaigoje ir probacijos metu dalyvavo smurtinį elgesį keičiančiose programose. Jo elgesyje buvo pastebimas smurto apraiškų mažėjimas, savo smurtinį elgesį jis vertino kritiškai ir nuoširdžiai siekė jį pakeisti. Tačiau vieną dieną važiuodamas autobuse pamatęs prasegtą rankinę jis iš jos ištraukia piniginę. Šiuo atveju formaliai yra pakartotinis nusikalstamas elgesys, tačiau probuojamajam yra pavykę pasiekti tam tikrų rezultatų, kuriuos galėjo sąlygoti ir intensyvi probacijos darbuotojo veikla – pakartotinis probuojamojo nusikalstamas elgesys neliudija „blogo“ probacijos darbuotojo darbo ir neatspindi asmens elgesio visumos konteksto. Tokių pavyzdžių, kai nuteistam asmeniui iš esmės pavyksta pasiekti tam tikrą lūžį savo gyvenime, galima rasti labai daug: pavyzdžiui, nutraukti ryšius su organizuoto nusikalstamumo struktūromis, sėkmingai gydytis priklausomybes, pradėti dirbti darbą ar mokytis, sukurti šeimą, pradėti rūpintis vaikais, gražinti skolas ir pan. Pavienis pakartotinio nusikalstamo elgesio epizodas neturi būti automatiškai siejamas su „nesėkminga integracija“, nes ir **mažiau intensyvus nusikalstamas elgesys gali reikšti tam tikrą teigiamą pokytį**, kurį labai sunku pasiekti. 2013 m. statistikos duomenimis,¹⁶ **per metus įskaitoje buvo 8 190 asmenų, kuriems paskirta probacija, iš jų tik 316 asmenų** (3,9 proc., apie šių santykinių skaičių skaičiavimo problematiką žr. *toliau f) punktą*) buvo pradėti ikiteisminiai tyrimai už nusikalstamas veikas, padarytas priežiūros vykdymo metu, iš jų tik 6 – už labai sunkius nusikaltimus, o didžiąją dalį sudarė vagystės (100 asmenų) ir sveikatos sutrikdymai (77 asmenys).

Be to, svarbu turėti omenyje tai, kad formalios socialinės kontrolės priemonės bent kartą jau teistų asmenų atžvilgiu yra daug intensyvesnės, jie atsiduria lyg ir po savotišku didinamuoju stiklu, todėl lengviau pastebimas ir lengviau identifikuojamas ir jų nusikalstamas elgesys, sustiprėja stigmatizacijos procesas.

---

santykis su visiškai kitame konformistinio elgesio kontekste gyvenančiu mylimu žmogumi gali kardinaliai pakeisti netgi nemažą kriminalinę karjerą turinčių žmonių (ir vyrų, ir moterų) gyvenimus. Vargu ar tokie faktai galėtų būti priskirti probacijos tarnybų nuopelnams.

¹⁶ Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Biudžeto planavimo skyriaus Darbo su asmenimis, esančiais apygardų probacijų tarnybų priežiūroje, ataskaita. 2013 m. sausio–gruodžio mėn. duomenys. 2014-01-28, Vilnius.

Apibendrinant šį argumentą, sunku sutikti su Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos ataskaitoje parašytu teiginiu, kad „naujų ikiteisminių tyrimų skaičiaus tarp probacijos tarnybų priežiūroje esančių nuteistųjų mažėjimas rodo efektyvų probacijos tarnybų darbą su nuteistaisiais, padedant jiems integruotis į visuomenę“¹⁷, nes jų mažėjimas nerodo veiksmingo darbo, o didėjimas nerodo darbo neveiksmingumo.

d) Naujausi kriminologiniai tyrimai rodo,¹⁸ kad **prasmingos ir veiksmingos probacijos darbuotojų veiklos rezultatai išryškėja tik po daugelio metų**. Šefildo universiteto kriminologijos profesoriaus Stepheno Farallo atlikti tyrimai parodė, kad probuojamieji probacijos metu ar netrukus po jos dažniausiai labai skeptiškai atsiliepia apie probacijos darbuotojo veiklą, kompetenciją, santykius,¹⁹ jaučiasi jų nesuprasti, mano, kad jų siūlomos priemonės yra netinkamos ir pan., tačiau praėjus daugeliui metų šį procesą prisimena visiškai kitaip ir vertina jį teigiamai – neretai, kaip turėjusį svarbios įtakos nuteistųjų gyvenimui.²⁰ Panašų fenomeną galima pastebėti bet kurioje pedagoginėje veikloje – mokykloje ar universitete, kai mokymosi procesas atrodo neįdomus ir niekam nereikalingas, tačiau po daugelio metų buvę prasmingi, tikri dalykai, geros ir taiklios mintys, geri patarimai, žmogiški santykiai, užtarimas ir pagalba prisimenami ir vertinami kaip padarę didelę įtaką jų gavusiųjų gyvenime. Taigi norint įvertinti probuotojo veiklos kokybę netgi neužtenka apsiriboti vien tik probacijos laikotarpiu, būtina vertinti daug ilgesnį nuteisto asmens gyvenimo kontekstą.

e) Nusistačius recidyvinį nusikalstamą elgesį kaip vieną iš probacijos veiklos veiksmingumo kriterijų, jį **įmanoma nesudėtingai paskaičiuoti tik pagal užregistruotas nusikalstamas veikas** (pradėtus ikiteisminius tyrimus), nes realaus (t. y. įskaitant ir latentinį) nusikalstamo elgesio skaičiavimas (pasitelkus sociologinės apklausos metodą) pareikalautų daug finansinių ir žmogiškųjų išteklių. Kitaip tariant, faktiškai neįmanoma įvertinti visų probuojamųjų latentinio (neregistruoto) nusikalstamo

---

¹⁷ Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Probacijos skyriaus pažyma „Apie Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos apygardų probacijos tarnybų ir probacijos skyriaus tarnybinės veiklos rezultatus per 2012 metus“. 2013-02-08, Nr. LV-186, Vilnius, p. 2.

¹⁸ Farall S. Rethinking what works with offenders. Willan Publishing, 2002; Farall S. Understanding desistance from crime. Open Univ Press, 2006; Farall S. Criminal careers in transition. Oxford Univ Press, 2014.

¹⁹ Apie nuteistųjų ir darbuotojų santykių svarbą žr.: Sakalauskas G. Kalinių ir darbuotojų santykių įkalinimo įstaigose svarba nuteistųjų integracijai ir įstaigoje vyraujančiai atmosferai // STEPP, Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika, 2014, Nr. 8 (atiduota leidybai).

²⁰ Ten pat.

elgesio, kuris yra daug dažnesnis nei registruotas.²¹ Svarbu tai, kad „įkliuvimas“ teisėsaugai, t. y. formalus tapimas kaltinamuoju (įtariamuoju), priklauso nuo selekcijos ir stigmatizacijos procesų, kuriuose dažniausiai išfiltruojami tam tikrais asmeniniais ir socialiniais požymiais pasižymintys asmenys,²² o asmens nuteisimo faktas yra vienas iš jų. Jau minėta, kad tapti kaltinamuoju (įtariamuoju) jau tokiam buvus yra daug didesnė tikimybė nei dar niekada „nepakliuvusiam į teisėsaugos akiratį“. Svarbu atkreipti dėmesį ir į tai, kad „pradėtas ikiteisminis tyrimas“ dar nebūtinai reiškia, kad asmuo galiausiai bus pripažintas kaltu ir nuteistas. Realus (latentiškas) recidyvinis nusikalstamas elgesys dažnai matuojamas ir skaičiuojamas didesnėse šalyse, kuriose yra gana gerai išplėtoti kriminologinių tyrimų infrastruktūra. Tačiau ir šiuose tyrimuose nėra apimama visa nuteistųjų imtis, daromi atrankiniai tyrimai, kurių apibendrinti rezultatai leidžia palyginti vienų ar kitų priemonių, programų, veiklos metodų (ne)veiksmingumą, tačiau jokiais būdais neparodo vienos ar kitos institucijos arba jų darbuotojų veiklos (ne)veiksmingumo.

f) Galiausiai kyla natūralus ir būtinas klausimas, o **koks gi yra / turi būti „normalus“ recidyvo rodiklis ir kaip jį apskaičiuoti?** Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Strateginiame plane numatyta, kad naujai pradėtų ikiteisminių tyrimų probuojamiems asmenims turi mažėti bent 4 proc. ir esą 2013 m. jis nebuvo pasiektas (-8,2).²³ 2012 m. buvo planuota, kad probuojamųjų asmenų, kuriems 2012 metais bus naujai pradėti ikiteisminiai tyrimai, skaičius sumažės, lyginant su 2011 metais, 1,1 proc. Faktiškai tokių asmenų tais metais esą sumažėjo 9,5 proc., arba 8,6 karto daugiau, negu buvo planuota („planas“ buvo gerokai viršytas).²⁴ Taigi vienu iš probacijos tarnybų veiklos vertinimo kriterijų yra netgi ne tam tikras santykinis recidyvo skaičius, bet **nuolatinis jo mažėjimas**. Kasmet nustačius tokį kriterijų ir jo siekiant bei pasiekus išeitų, kad laikui bėgant tikimasi nulinio recidyvo, kuris tais metais jau turės būti išbrauktas iš veiklos vertinimo kriterijų sąrašo, nes kitais metais jau būtų nebeįmanoma pagerinti rezultatų – pa-

---

²¹ *Bluvšteinas J.* Statistika ir tikrovė // Kriminalinė justicija, 1995, t. 4, p. 149–159; *Kuklianskis S., Kuklianskis F.* Nusikaltimų latentškumas: prigimtis, rūšys, prevencijos metmenys // Teisės problemos, 2005, Nr. 2 (48), p. 61–78; *Sakalauskas G.* Įvadas į empirinę kriminologiją. Metodinė priemonė. Vilnius: Eugrimas, 2007; *Sakalauskas G., Dobrynina M., Justickaja S. [et al.]*. Registruotas ir latentinis nusikalstamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji aspektai ir aplinkos veiksniai. Teisės instituto mokslo tyrimai, t. 7. Vilnius: Eugrimas, 2011.

²² *Dobryninas A.* Atskiriamasis teisingumas // Jurisprudencija, 2001, Nr. 20 (12), p. 107–112; *Dobryninas A., Sakalauskas G., Žilinskienė L.* Kriminologijos teorijos. Vilnius: Eugrimas, 2008, p. 123–135.

²³ Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos 2013 metų veiklos ataskaita. 2014-02-07 Nr. LV-300. Vilnius, p. 9, 12.

²⁴ Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos 2012 metų veiklos ataskaita. 2013-02-07 Nr. 1S-440. Vilnius, p. 4.

siekti mažesnę recidyvą nei 0 proc. Man nėra žinoma, koku būdu buvo nustatytas recidyvo ir jo mažėjimo kriterijus (2012 m. – 1,1 proc., 2013 m. – 4 proc.). Prielaida būtų tokia, kad 2012 m. sugalvojus recidyvo mažėjimą kaip vieną iš kriterijų buvo pasirinktas atsargus 1,1 proc. rodiklis, o 2013 m. pamačius, kad jis buvo viršytas net 8,6 karto, jis buvo padidintas iki 4 proc. Nepavyko rasti taisyklių, pagal kurias probacijos tarnybose skaičiuojamas probuojamųjų asmenų, kuriems pradėti nauji ikiteisminiai tyrimai, santykinis skaičius. 2012 m. pažymoje apie apygardų probacijos tarnybų veiklos rezultatus teigiama, kad „per 2012 m. Probacijos tarnybų priežiūroje buvusiems asmenims pradėtų ikiteisminių tyrimų bendras skaičius, kuris yra vienas iš pagrindinių Probacijos tarnybų tarnybinės veiklos vertinimo kriterijų, palyginus su 2011 m., sumažėjo 0,5 proc. – nuo 7,0 proc. iki 6,5 proc. (556 ikiteisminiai tyrimai) nuo PT priežiūroje buvusių asmenų vidurkio (2012 m. sausio 1 d., balandžio 1 d., liepos 1 d., spalio 1 d., 2013 m. sausio 1 d.). <...> 2010 m. Probacijos tarnybų priežiūroje buvusiems asmenims pradėtų ikiteisminių tyrimų už naujai padarytus nusikaltimus ar baudžiamuosius nusižengimus sudarė 8,5 proc. nuo priežiūroje buvusių asmenų vidurkio, 2009 m. – 9,0 proc., 2008 m. – 8,4 proc., 2007 m. – 7,2 proc.“²⁵ Sprendžiant iš šio sakinio, „vienas iš pagrindinių Probacijos tarnybų tarnybinės veiklos vertinimo kriterijų“ **skaičiuojamas labai netiksliai**, nes tokia skaičiavime matyti vienas svarbus metodinis trūkumas – naujai per metus²⁶ pradėtų ikiteisminių tyrimų (netgi ne asmenų) skaičius dalijamas iš probacijos tarnybų priežiūroje per metus buvusių asmenų vidurkio, nors turėtų būti dalijamas iš viso per metus įskaitoje buvusių asmenų skaičiaus – juk per metus pradėti nauji ikiteisminiai tyrimai buvo pradėti ne nuteistų asmenų vidurkiui, bet konkrečioms asmenims, per tuos metus buvusiems įskaitoje (skaičius metų pradžioje + naujai per metus įrašyti asmenys), taigi **realiai santykinis asmenų, kuriems buvo pradėti nauji ikiteisminiai tyrimai, skaičius turėtų būti gerokai mažesnis**, nes įskaitoje konkrečią dieną buvusių asmenų skaičius ir per metus buvusių asmenų skaičius skiriasi daugiau nei 2,5 karto (2012 m. sausio 1 d. – 8 116 ir 20 624 buvusiųjų per metus, 2013 m. atitinkamai – 8 777 ir 21 622).²⁷ Taigi ir pagal šį kriterijų skaičiuojamas „recidyvas“ turėtų

²⁵ Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Probacijos skyriaus pažyma „Apie Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos apygardų probacijos tarnybų ir probacijos skyriaus tarnybinės veiklos rezultatus per 2012 metus“. 2013-02-08, Nr. LV-186, Vilnius, p. 2.

²⁶ Darbo su asmenimis (nuteistaisiais), esančiais apygardų probacijos tarnybų priežiūroje, ataskaitoje už 2012 m. nurodoma, kad per ataskaitinį laikotarpį nuteistiesiems pradėtų ikiteisminių tyrimų už naujai padarytus nusikaltimus ar baudžiamuosius nusižengimus skaičius (8 punktas lentelėje) pateikiami duomenys nuo metų pradžios didėjančia tvarka.

²⁷ Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Administracijos reikalų skyriaus parengta Darbo su nuteistaisiais, esančiais apygardų probacijos tarnybų priežiūroje, ataskaita

būti maždaug tiek kartų mažesnis. Žinoma, kad metų pabaigoje į įskaitą įrašytiems asmenims pradėti ikiteisminiai tyrimai gali būti į statistines lenteles įrašyti tik kitais metais, todėl toks skaičiavimas taip pat nėra visiškai tikslus – būtina vertinti ne vienu, bet kelerių metų duomenis. Tačiau toks skaičiavimas yra daug tikslesnis už naujai pradėtų ikiteisminių tyrimų skaičiavimą per metus įskaitoje buvusių asmenų vidurkiui. Kita vertus, atrodo, kad recidyvui čia nepriskirti tie atvejai, kai asmenys einamaisiais metais buvo nuteisti už naują nusikalstamą veiką²⁸ – tokių asmenų 2012 m. buvo 977. Juos priskaičiavus išeitų, kad 2012 m. visų probacijos tarnyboje esančių **asmenų recidyvas turėjo būti 7,4 proc.**

Minėtoje pažymoje taip pat matyti, kad šiuo atveju naujai pradėti ikiteisminiai tyrimai skaičiuoti visiems probacijos tarnybų įskaitoje buvusiems asmenims (jų vidurkiui per metus), o ne vien tik asmenims, **kuriems paskirta probacija** (t. y. laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimas arba lygtinis paleidimas iš įkalinimo įstaigų), pradėtų naujų ikiteisminių tyrimų skaičius. Statistika rodo, kad pastarieji asmenys iš visų probacijos tarnybų įskaitoje esančių asmenų sudaro maždaug 40–45 proc. (kitą didelę dalį, maždaug 30–35 proc. iš visų įskaitoje esančių asmenų, sudaro asmenys, kuriems buvo paskirta laisvės apribojimo bausmė). Asmenims, kuriems paskirta probacija, pradėtų naujų ikiteisminių tyrimų dalis 2013 m. buvo proporcinga šių asmenų daliai tarp visų įskaitoje esančių asmenų (sudarė 43 proc.), tačiau 2012 m. ji buvo daugiau kaip 10 proc. didesnė (57 proc.), taigi kiekvienais metais asmenų, kuriems paskirta probacija, naujai pradėtų ikiteisminių tyrimų skaičių reikėtų skaičiuoti atskirai nuo visų probacijos tarnybų įskaitoje esančių asmenų ir jiems pradėtų naujų ikiteisminių tyrimų. Be to, tikėtina, kad skirtingas bausmės, probaciją, baudžiamojo ar auklėjamojo poveikio priemonės atliekančių asmenų recidyvas gali būti skirtingas netgi ir atliekant skirtingas probacijos formas – kai laisvės atėmimo bausmės vykdymas yra atidėtas arba asmuo yra paleistas lygtinai. Svarbu turėti mintyje tai, kad Probacijos įstatyme numatyti šio straipsnio I skyriuje išvardyti nuteisto asmens integraciją turintys skatinti elementai numatyti dirbant būtent tik su formaliai probaciją (o ne kitas alternatyvias bausmes, baudžiamojo ar auklėjamojo poveikio priemonės) atliekančiais asmenimis. Įdomu ir keista, kad 2013 m. **lygtinai paleistiems asmenims pradėtų ikiteisminių tyrimų dalis yra mažesnė už bendrą visų įskaitoje buvusių asmenų vidurkį** – atitinkamai 3 proc.

---

už 2012 m.; Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Biudžeto planavimo skyriaus Darbo su asmenimis, esančiais apygardų probacijų tarnybų priežiūroje, ataskaita. 2013 m. sausio–gruodžio mėn. duomenys. 2014-01-28, Vilnius.

²⁸ Darbo su asmenimis (nuteistaisiais), esančiais apygardų probacijos tarnybų priežiūroje, ataskaitoje už 2012 m. tai nenurodoma (5.4 punktas lentelėje), tačiau taip galima spręsti dėl didesnio nuteistų asmenų skaičiaus (977), palyginus su pradėtais ikiteisminiais tyrimais (556).

ir 3,2 proc., o didžiausia ši dalis tarp asmenų, kuriems buvo atidėtas laisvės atėmimo bausmės vykdymas 4,2 proc. Šie skirtumai dar labiau išryškėja pagal turimus duomenis skaičiuojant tikrąjį registruotą recidyvą, t. y. priskaičiuvus ir per metus už nusikalstamas veikas nuteistus asmenis, tuomet tarp lygtinai paleistų asmenų jis yra 3,8 proc., tarp asmenų, kuriems laisvės atėmimo bausmės vykdymas buvo atidėtas – 9,5 proc. (vidurkis – 6,7 proc.), bendras visų įskaitoje buvusių asmenų – 5,4 proc.

Žemiau pateiktoje 1 lentelėje yra duomenys būtent tik **apie asmenų, kuriems buvo paskirta probacija, registruotą recidyvą**. Joje matyti, kad nuteistų už naujas nusikalstamas veikas asmenų ir asmenų, kuriems buvo pradėti nauji ikiteisminiai tyrimai, santykinis skaičius 2004–2012 m. svyravo tarp 8,4 ir 10,2 proc. nuo visų įskaitoje buvusių asmenų, o 2013 m. jis sumažėjo iki 6,7 proc., tačiau nėra jokio objektyvaus pagrindo ši sumažėjimą sieti su geresniu probacijos tarnybų darbu, o galimą padidėjimą, tarkim, 2014 m. – su blogesniu. 1 lentelėje matyti, kad 2013 m. asmenų, kuriems paskirta probacija, palyginus su 2012 m., sumažėjo net 14,7 proc. – tai buvo didžiausias sumažėjimas nuo 2005 m. Įdomu tai, kad šis bendras sumažėjimas įvyko daugiausia laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimo (maždaug 1 000 asmenų mažiau), o ne lygtinio paleidimo (maždaug 160 asmenų mažiau) sąskaita – dėl minėto didesnio recidyvo taikant pirmąją probacijos formą, jos taikymo sumažėjimas turi didesnę įtaką ir bendram registruoto recidyvo mažėjimui (2012 m. sumažėjimas buvo maždaug vienodai pasiskirstęs abiem probacijos formoms – atitinkamai 399 ir 497). Taigi vertinant vien tik matematiškai, maždaug pusė šio sumažėjimo turėtų būti siejama su ženkliais asmenų, kuriems laisvės atėmimo bausmės vykdymas buvo atidėtas, sumažėjimu (nes jų recidyvas, kaip minėta, siekia 9,5 proc., o lygtinai paleistų asmenų – tik 3,8 proc.), o tai jau tiesiogiai susiję su a) punkte aprašytu argumentu. Be to, skirtumą tarp 6,7 proc. 2013 m. ir 8,5 proc. 2012 m. sudaro tik 150 nuteistųjų. Žinoma, galima palankiai vertinti faktą, kad 2013 m., palyginus su 2012 m., 150 probuojamųjų asmenų mažiau buvo registruoti kaip nusikaltę pakartotinai (ar tik nenustatyti?), bet kokį tai turi ryšį su probacijos tarnybų veikla ir kaip jį įrodyti?

1 lentelė. Probacijos tarnybų (pataisos inspekcijų) įskaitoje buvę asmenys, kuriems buvo pritaikyta probacija (bausmės vykdymo atidėjimas (LR BK 75 ir 92 str.) arba lygtinis paleidimas iš įkalinimo įstaigų (LR BVK 157 str.)), ir jie buvo naujai nuteisti arba tapo įtariamaisiais (kaltinamaisiais) 2004–2013 m.²⁹

Metai	(1) Per metus buvo įskaitoje įrašytų asmenų	(2) Išbraukta iš įskaitos nuteisus už naują nusikalstamą veiką	(3) Nuteistieji, įtariamai (kaltinami) padarę naujas nusikalstamas veikas	Iš viso (2+3) / proc. iš (1)	
		Abs. sk.	Abs. sk.	Abs. sk.	Proc.
2004	20 635	1 218	590	1 808	8,8
2005	16 804	1 142	533	1 675	10,0
2006	14 123	876	456	1 332	9,4
2007	12 778	683	392	1 075	8,4
2008	11 633	690	368	1 058	9,1
2009	10 932	612	402	1 014	9,3
2010	10 970	701	418	1 119	10,2
2011	10 261	664	336	1 000	9,8
2012	9 365	567	226	793	8,5
2013	8 190	234	316*	550	6,7

* Asmenų skaičius, kuriems per ataskaitinį laikotarpį pradėti ikiteisminiai tyrimai už nusikalstamas veikas, padarytas priežiūros vykdymo metu. Nuo 2014 m. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Administracijos reikalų skyriaus rengiamoje Darbo su asmenimis, esančiais apygardų probacijos tarnybų priežiūroje, ataskaitoje atskiroje eilutėje nebeišskiriami nuteistieji, kurie įtariamai (kaltinami) padarę naujus nusikaltimus ar baudžiamuosius nusižengimus (medžiagos ikiteisminiame tyrime ar teisme neišnagrinėtos) (žinoma, kad per 2013 m. tokių asmenų buvo 316), todėl čia pateikiamas minėtas skaičius, kurį sudaro ir tais metais jau nuteisti asmenys, tačiau ne visi, nurodyti (2) lentelės stulpelyje, o tik tie, kurie įtariamaisiais (kaltinamaisiais) tapo 2013 m. ir tais pačiais metais buvo nuteisti. Atsižvelgiant į ankstesnių metų ir 2013 m. statistiką, galima kelti prielaidą, kad įtariamų ir dar nuteistų asmenų skaičius (tas, kuris pateiktas iki 2013 m.) yra šiek tiek mažesnis nei nurodytas ties 2013 m.

Grįžtant prie pagrindinės čia aprašomo argumento minties svarbu pabrėžti, kad bet kuriuo atveju nustatyti racionaliai pagrįstą „normalų“ ar „įprastą“ recidyvo rodiklį (kriterijų), o tuo labiau – jo pokyčio per metus procentą, yra neįmanoma. Kriminologijoje seniai pastebėta, kad asmens elgsenai būdingas nusistovėjęs tęstinumas ir kad kiekvienas asmuo susiduria su sunkumais, kai staiga reikia pakeisti savo socialinius vaidmenis, taigi pakartotinį nusikalstamą elgesį netgi būtų galima laikyti tipišku atveju.³⁰ Tokiu būdu „normaliu“ recidyvo rodikliu būtų galima laikyti

²⁹ Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Administracijos reikalų skyriaus parengta Darbo su nuteistaisiais, esančiais regionų pataisos inspekcijų teritorinių padalinių įskaitoje, suvestinė už 2004–2011 m. ir Darbo su asmenimis (nuteistaisiais), esančiais apygardų probacijos tarnybų priežiūroje, ataskaita už 2012 m. ir 2013 m.

³⁰ Kunz K. L. Kriminologie. 6. Aufl. Bern: Haupt Verlag, 2011, p. 89.

tikėtiną įprastą pakartotinių nusikalstamą elgesį, t. y. 100 proc., o bet koki mažesni rodiklį laikyti probacijos „sėkme“, tačiau metai iš metų sieti tokio rodiklio svyravimus su geresniu ar blogesniu probacijos tarnybų darbu nėra racionalu.

g) Kaltinamo (įtariamo) konkrečia nusikalstama veika nustatymas priklauso nuo įvairių aplinkybių (nusikalstamos veikos sunkumo, konkretaus nukentėjusiojo buvimo, aukos ir kaltininko tarpusavio santykių ir pan.), įskaitant ir teisėsaugos kompetenciją, gebėjimus, ikiteisminio tyrimo intensyvumą. Jeigu (registruotas) pakartotinis nusikalstamas elgesys laikomas vienu iš probuotojo darbo nesėkmės kriterijų, **jis iš esmės galėtų būti nesuinteresuotas naujos jo kliento padarytos nusikalstamos veikos išaiškėjimu** – į tokią paradoksalią padėtį jį pastato netinkamai suformuluotas jo veiklos vertinimo kriterijus. Socialiniame darbe neretai iškyla pasitikėjimo santykio dilema, kai socialiniam darbuotojui tampa žinoma apie kliento padarytas nusikalstamas veikas – klientui neturint garantijų, kad jo papasakotos gyvenimo istorijos neatsisuks prieš jį patį, jis tiesiog jų nepasakos, nors toks atvirumas neretai yra būtina kryptingos socialinio darbo ar psichologinės intervencijos prielaida. Tokiu atveju svarbu, kad teisinis reglamentavimas būtų aiškus, o socialinis darbuotojas turėtų laisvę nuspręsti, kaip jam pasielgti, vadovaudamasis kliento ir visuomenės interesais (juos pasverdamas). Tačiau jeigu socialinio darbuotojo veiksmus tokiais atvejais lemia jo asmeniniai interesai (nenoras „bloginti“ savo darbo rodiklį), tokia padėtis tampa nepateisinama.

h) Tam tikrą nacionalinį recidyvo ar jo pokyčio vidurkį galiausiai neišvengiamai norisi lyginti su atskirais regionais ir ieškoti tokių, kuriuose šis vidurkis yra didesnis ar mažesnis už nacionalinį (esą liudija blogesnius ar geresnius veiklos rezultatus).³¹ Tačiau toks palyginimas, nors ir atliekamas tarp Lietuvos probacijos tarnybų, yra nekorektiškas, nes **regionams būdingi tam tikri ypatumai**: skirtinga urbanizacija, įsidarbinimo ir lavinimosi galimybės, savivaldybių sukurta socialinių paslaugų infrastruktūra ir turimos lėšos, su nuteistaisiais dirbančių nevyriausybių organizacijų tinklas, galiausiai – vienam probacijos darbuotojui tenkančių klientų skaičius arba apskritai nedidelis absoliutus probuojamųjų skaičius, kuriame vieno kliento recidyvas gali reikšti kelių procentinių punktų pokytį. Taigi ir pradėtų ikiteisminių tyrimų skaičiaus lyginimas tarp skirtingų regionų nesuteikia jokios objektyvios informacijos apie probacijos veiklos veiksmingumo skirtumus.

Apibendrinant šiame straipsnio skyriuje išdėstytus ir plačiau pakomentuotus 8 argumentus atrodo akivaizdu, kad nėra jokio racionalaus pagrindo probuojamųjų recidyvą ar jiems pradėtų naujų ikiteisminių tyrimų skaičių laikyti objektyviu pro-

---

³¹ Kaip minėta straipsnio pradžioje, būtent dėl tokio palyginimo iškeltas priekaištingas vadovybės klausimas vienai iš Lietuvos probacijos tarnybų, kodėl šios tarnybos įskaitoje esančių probuojamųjų „recidyvas“ yra „net“ keliais procentais didesnis už šalies vidurkį, pirmiausia ir paskatino parašyti šį straipsnį.

bacijos veiklos veiksmingumą parodančiu kriterijumi. Nenorint šį straipsnį paskirti vien tik kritikai ir recidyvo kriterijaus objektyvumo neigimui, kitame skyriuje trumpai, iš esmės atkreipiant dėmesį į kitą šiai temai skirtą šaltinį, pristatomas galimas probacijos veiklos veiksmingumo kriterijų (kūrimo) modelis. Iš tiesų stebėtina, kad probacijos tarnybos lengvai susitaiko su joms primestų ir apie jų veiklos kokybę nieko nesakančių kriterijų sistema, nemėgindamos sukurti įtikinamų ir veiklos kokybei gerinti naudingų bei išties svarbių veiklos vertinimo kriterijų. Todėl svarbu pabrėžti, kad žemiau aprašomas modelis pirmiausia parodo ne perimtiną kriterijų sistemą, bet galimą darbuotojus ir pačią instituciją **ugdantį jos kūrimo procesą**.

III. KAIP REIKĖTŲ VERTINTI PROBACIJOS TARNYBŲ IR DARBUOTOJŲ VEIKLOS KOKYBĘ?

Žinoma, kad probacijos tarnybų ir probacijos darbuotojų veiklos kokybę vertinti yra būtina – tai yra svarbi veiksmingo darbo ir veikimo metodų tobulinimo prielaida. 2009–2012 m. Vilniaus arkivyskupijos „Carito“, Lietuvos kalinių globos draugijos, Vilniaus apygardos probacijos tarnybos ir Lietuvos teisės instituto vykdytame Europos socialinio fondo remtame projekte „Nuteistųjų ir grįžusių iš įkalinimo įstaigų asmenų bei jų šeimos narių integracijos į darbo rinką modelio, priemonių, paslaugų sukūrimas ir įgyvendinimas“ daugiau nei metus intensyviai dirbusi modelio rengimo darbo grupė parengė nuteistųjų ir grįžusių iš įkalinimo įstaigų asmenų integracijos modelio teorinį karkasą.³² Viena iš svarbių integracinio modelio veiksmingumo ir tęstinumo sąlygų buvo **nusistatyti jo įgyvendinimo standartai ir vertinimo kriterijai**, pagal kuriuos reflektuojamas integracinio modelio veikimas.

Integracinį modelį kūrusi darbo grupė, sukonstravusi integracinio modelio karkasą, vėliau ėmė kurti modelio įvertinimo (monitoringo) kriterijus, kitaip tariant, pamėgino atsakyti į klausimą, **kas šiame integraciniame modelyje yra svarbiausia ir pagal ką jo veikimas turi būti vertinamas**. Kiekviena valstybinė institucija ir nevyriausybinė organizacija paprastai gali pateikti daugiau ar mažiau statistikos apie savo veiklą. Pateikti tokią statistiką visuomet yra būtina įgyvendinant Europos socialinio fondo remiamą projektą, pagal kurią vertinama, ar buvo pasiekti projekte numatyti rodikliai. Tačiau tokia statistika mažai ką pasako apie tokio integracinio modelio, apie kurį čia kalbama, **kompleksinę visumą**, kuri yra daug sudėtingesnė, nei, pavyzdžiui, pateikti skaičiai, kiek nuteistųjų kokios paslaugos ir kada buvo suteiktos, kiek buvo suorganizuota renginių, seminarų, išleista leidinių ir pan. To-

---

³² Žr. Sakalauskas G., Kalpokas V. Nuteistųjų ir grįžusių iš įkalinimo įstaigų integracijos modelis. Teisės instituto mokslo tyrimai, t. 10. Vilnius: Eugrimas, 2012. Šį leidinį galima rasti internete: <http://www.teise.org/data/Nuteistuju_integracijos_modelis.pdf>

čia statistika taip pat būtina ir kartais netgi būna įdomi, tačiau ji neleidžia išvelgti esmės – ją išvelgus, plėtoti naują perspektyvą, keisti veiklą, ją tobulinti, dirbti viena ar kita kryptimi ir pan.

Kita vertus, bausmių taikymo ir vykdymo srityje iš bausmes vykdančių institucijų (įkalinimo įstaigų, probacijos tarnybų ir kt.) dažnai reikalaujama rodiklių, kurie nepagrįstai laikomi svarbiais jų veiklos rodikliais, nors iš tiesų apie jų veiklos veiksmingumą mažai ką pasako, netgi gali per daug neįžvalgiais akis užtraukti migla. Pavyzdžiui, įkalinimo įstaigose tokiais svarbiais skaičiais paprastai laikomas nu-teistųjų pabėgimų ir savižudybių skaičius, probacijos tarnyboje – šiame straipsnyje aptariamas nusikalstamo elgesio recidyvo skaičius ir pan., tačiau probacijos tarnybų veiklos kokybė turėtų būti matuojama kitais parametrais.

Taigi, ieškant proporcingai vienos ar kitos institucijos ar organizacijos, šiuo atveju – ir viso integracinio modelio veikimo ar probacijos tarnybų veiklos veiksmingumą atspindinčių kriterijų, svarbu **nuoširdžiai kelti klausimą**, kas iš tiesų parodo mūsų veiklos kokybę, kokie rodikliai ją gali atspindėti, kiek jie priklauso nuo mūsų, o kiek juos lemia išoriniai veiksniai?

Darbo grupėje pirmiausia buvo **išskirtos pagrindinės modelio karkaso detalės (statybos terminais tariant – laikančiosios konstrukcijos)**, iš esmės siejamos su integracinio modelio uždaviniais, t. y. pagalba asmeniui, visuomenės dalyvavimu ir tuo, kas yra svarbu šiems uždaviniams pasiekti veikiant kartu tam tikroje terpėje, t. y. organizacijos vidiniu valdymu, tarporganizaciniais santykiais, teisingumo vyk-dymo sistema ir moksliniu įvertinimu. Stambus pagalbos asmeniui standartas buvo padalytas į tris smulkesnes temas: kiekybinius pagalbos aspektus, asmens aktyvumo ir atsakomybės aspektus ir kokybinius pagalbos aspektus.³³

Toliau darbo grupėje buvo pamėginta išskirti **konkrečius matus / rodiklius**, pagal kuriuos būtų galima įvertinti, kiek ir kaip nusistatytas standartas / veikimo kriteri-jus buvo pasiekti. Kai kuriems standartams / veikimo kriterijams galima nesunkiai rasti konkrečius rodiklius, pagal kuriuos būtų galima matuoti jų pasiekinumą, kai kuriems – labai sunku. Juolab kai kalbama apie kokybinius procesus, nes kiekybiniai pasiekimai gali būti nustatomi daug paprasčiau.

Toliau darbo grupė žengė trečią žingsnį – pabandė įvertinti, **kokią įtaką** nustatyto modelio veikimo standartui / vertinimo kriterijui gali daryti integracinį modelį vyk-dančios institucijos ir organizacijos. Kitaip tariant, **kiek nuo organizacijos ir jos dar-buotojų priklauso**, kad šie standartai / kriterijai būtų pasiekti? Ši įtaka vertinta 10 balų sistema, kur 0 – jokios įtakos, 10 – maksimali įtaka. Svarbu pabrėžti, kad turima mintyje ne vieno ar kito standarto / veikimo kriterijaus svarba modeliui apskritai, bet būtent veikėjų įtaka. Pavyzdžiui, išskiriant skolų grąžinimą kaip modelio veikimo standartą

³³ Ten pat, p. 67 ir kiti.

/ kriterijų, laikyta, kad jis yra svarbus, todėl į standartų / kriterijų sąrašą ir įtrauktas. Tačiau įvertinant įtaką, pavyzdžiui, skolų grąžinimui „4“ balais, laikyta, kad galima daryti įtaką nuteistųjų skolų grąžinimui (konsultacijomis, įdarbinimu, atsakomybės skatinimu, tarpininkavimu ir pan.), tačiau ši įtaka yra ganėtinai ribota, mažesnė už vidutinę, todėl įvertinta „4“. Galima klausti, nuo ko gi šiuo konkrečiu atveju priklauso tie likusieji „6“ balai, kad įtaka būtų maksimali? Į šį klausimą atsakyti sunku, bet čia turimas mintyje visas **už konkrečios organizacijos veikimo ribų esančių aplinkybių kompleksas**, pavyzdžiui, šiuo konkrečiu skolų grąžinimo atveju – paties nuteistojo valia ir norai, gebėjimai, jo artimųjų įtaka, padėtis darbo rinkoje, kvalifikacija, skolų dydis, teisinės bazės palankumas, antstolių veiksmai ir pan. – visa tai, kas veikia šalia šios konkrečios organizacijos ar jos darbuotojo(-ų).³⁴ Į standartų / kriterijų sąrašą buvo įtrauktas ir recidyvinis kliento elgesys, tačiau veikiančių organizacijų ir institucijų įtaka jam buvo įvertinta tik „2“ balais – vienas pačių mažiausių įvertinimų, už jį mažesnis iš 37 standartų / kriterijų sąrašo buvo tik įtakos visuomenės sąmoningumui vertinimas (1,8 balo). Taigi matyti, kad vykdyto projekto metu galimas organizacijų ir institucijų poveikis jų klientų recidyvui buvos įvertintas labai skeptiškai, daug didesnę įtaką galima daryti **vidiniams organizacijos ar institucijos veiklos kokybės užtikrinimo standartams / kriterijams, tarpinstitucinio bendradarbiavimo tinklams, konkrečios pagalbos asmeniui planavimo, vertinimo, adekvatumo, kompleksiško, tęstinumo, asmens įtraukimo, įgalinimo, informuotumo ir kitose panašiose srityse** – visa tai daug geriau atskleidžia probacijos veiklos kokybę nei paprastas plikas ir iš tiesų nieko nesakantis naujai pradėtų ikiteisminių tyrimų skaičius.

Minėtame leidinyje išskirti veiksmingumo kriterijai gali būti naudojami kuriant probacijos veiklos standartų bei jų pasiekimo (pasi)tikrinimo kriterijų sistemą. Tačiau daug svarbiau yra ne tik surasti jau padarytą įdirbį ir jį pritaikyti saviems poreikiams, tačiau šiuos standartus ir kriterijus kurti savarankiškai, ieškoti bendro sutarimo, diskutuoti, atrasti asmeninius gerosios praktikos pavyzdžius ir juos multiplikuoti, atsisakyti statistinių „akmenų po kaklu“ ir beprasmių skaičių retorikos, pasigaminti tikrai naudingus veiklos bei jos vertinimo įrankius – tuomet jie taps tolyn vedančia pagalba, o ne kreivų veidrodžių užkampiu.

APIBENDRINIMAS IR PERSPEKTYVOS

Straipsnyje analizuojamas recidyvo vaidmuo veiklos veiksmingumo ir kokybės kriterijų sistemoje aktualus ne vien probacijos tarnyboms, su labai panašiomis veiklos veiksmingumo vertinimo problemomis susiduria įkalinimo įstaigos, vaikų minimalios ir vidutinės priežiūros sistema, galiausiai – bet kuri sritis, kurioje kažkoks asmens

---

³⁴ Ten pat, p. 69 ir kiti.

elgesys (pavyzdžiui, priklausomybės) sąlygojo tam tikrų priemonių taikymą, o po jų jis vėl pasikartojo – ar tai reiškia, kad nuveiktas darbas ir taikytos priemonės buvo neveiksmingos? Atrodytų akivaizdu, kad veiklos kokybės tai neparodo, nors probacijos sistemoje šis kriterijus ne tik palaiapsniui įsitvirtina, bet netgi imamas laikyti „vienu iš pagrindinių“. Toks trumparegiškumas turi dvigubą neigiamą efektą: pirma, jis neleidžia praverti tikrosios probacijos kokybės užsklandos, t. y. objektyviai įvertinti jos naudą, antra, jis neleidžia toliau plėtoti sistemos, ieškoti ir įtvirtinti pasiteisinusių gerosios praktikos pavyzdžių. Todėl ne tik teorinė, bet ir praktinė diskusija ties šia problema yra būtina, o labiausiai ja suinteresuoti turėtų būti patys probacijos darbuotojai.

LITERATŪRA

I. Mokslinės publikacijos

1. *Bluvšteinas J.* Statistika ir tikrovė // Kriminalinė justicija, 1995, t. 4, p. 149–159.
2. *Dobryninas A.* Atskiriamasis teisingumas // Jurisprudencija, 2001, Nr. 20 (12), p. 107–112.
3. *Dobryninas A., Sakalauskas G., Žilinskienė L.* Kriminologijos teorijos. Vilnius: Eugrimas, 2008.
4. *Farall S.* Criminal carrers in transition. Oxford Univ Press, 2014.
5. *Farall S.* Understanding desistance from crime. Open Univ Press, 2006.
6. *Farall S.* Rethinking what works with offenders. Willan Publishing, 2002.
7. *Kuklianskis S., Kukliansky F.* Nusikaltimų latentškumas: prigimtis, rūšys, prevencijos metmenys // Teisės problemos, 2005, Nr. 2 (48), p. 61–78.
8. *Kunz K. L.* Kriminologie. 6. Aufl. Bern: Haupt Verlag, 2011.
9. *Liutkevičius K.* Lygtinio paleidimo reforma Lietuvoje. Pirmųjų metų pamokos. Dokumentas aptarimui. Vilnius: Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2013.
10. *Meier B.-D.* Kriminologie 3. Aufl. München: Verlag C. H. Beck, 2007.
11. *Neubacher F.* Kriminologie. 2. Aufl. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2014.
12. *Sakalauskas G.* Ar reikalingas Lietuvai probacijos įstatymas? // Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis. Liber Amicorum profesoriui Jonui Prapiesčiui (vyr. moksl. red. Gintaras Švedas). Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakultetas, 2012, p. 532–548.
13. *Sakalauskas G., Dobrynina M., Justickaja S. [et al.].* Registruotas ir latentinis nusi-

kalstamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji aspektai ir aplinkos veiksniai. Teisės instituto mokslo tyrimai, t. 7. Vilnius: Eugrimas, 2011.

14. *Sakalauskas G.* Įkalinimo tikslų labirintuose // Bausmių vykdymo sistemos teisinis reguliavimas ir perspektyvos Lietuvos Respublikoje (vyr. moksl. red. Gintaras Švedas). Vilnius: Kalėjimų departamentas prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos, 2010, p. 133–153.
15. *Sakalauskas G.* Įvadas į empirinę kriminologiją. Metodinė priemonė. Vilnius: Eugrimas, 2007.
16. *Sakalauskas G.* Kalinių ir darbuotojų santykių įkalinimo įstaigose svarba nuteistųjų integracijai ir įstaigoje vyraujančiai atmosferai // STEPP, Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika, 2014, Nr. 8 (*atiduota leidybai*).
17. *Sakalauskas G., Kalpokas V.* Nuteistųjų ir grįžusiųjų iš įkalinimo įstaigų integracijos modelis. Teisės instituto mokslo tyrimai, t. 10. Vilnius: Eugrimas, 2012.
18. *Sakalauskas G.* Lygtinis paleidimas iš įkalinimo įstaigų įsigaliojus Probacijos įstatymui: teorija ir praktika // Teisės problemos, 2013, Nr. 4 (82), p. 5–39.
19. *Vosyliūtė A.* Lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigų taikymo teismų praktikoje probleminiai aspektai // Bausmių vykdymo sistemos teisinis reguliavimas ir perspektyvos Lietuvos Respublikoje (ats. red. G. Švedas). Vilnius, 2010, p. 95–115.
20. *van Wingerden S., van Wilsem J., Moerings M.* Pre-sentence reports and punishment: A quasi-experiment assessing the effects of risk-based presentence reports on sentencing // European Journal of Criminology, 2014, vol. 11 (6), p. 723–744.

II. Teisės aktai

21. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 48, 64, 67, 75, 82, 87, 92 straipsnių pakeitimo ir 77, 94 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas Nr. XI-1861, priimtas 2011 m. gruodžio 22 d. // Valstybės žinios, 2012, Nr. 5-138.
22. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso 18, 19, 66, 90, 91, 126, 138, 140, 152, 154, 157, 158, 159, 164, 176 straipsnių pakeitimo ir 127, 160, 161, 162, 163, 179 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas Nr. XI-1863, priimtas 2011 m. gruodžio 22 d. // Valstybės žinios, 2012, Nr. 4-110.
23. Lietuvos Respublikos probacijos įstatymas Nr. XI-1860, priimtas 2011 m. gruodžio 22 d. // Valstybės žinios, 2012, Nr. 4-108.

III. Statistika ir veiklos ataskaitos

24. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos 2012 metų veiklos ataskaita. 2013-02-07 Nr. 1S-440. Vilnius.

25. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos 2013 metų veiklos ataskaita. 2014-02-07 Nr. LV-300. Vilnius.
26. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Administracijos reikalų skyriaus parengta Darbo su nuteistaisiais, esančiais regionų pataisos inspekcijų teritorinių padalinių įskaitoje, suvestinė už 2004–2011 m.
27. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Administracijos reikalų skyriaus parengta Darbo su nuteistaisiais, esančiais apygardų probacijos tarnybų priežiūroje, ataskaita už 2012 m.
28. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Biudžeto planavimo skyriaus Darbo su asmenimis, esančiais apygardų probacijų tarnybų priežiūroje, ataskaita. 2013 m. sausio-gruodžio mėn. duomenys. 2014-01-28, Vilnius.
29. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Probacijos skyriaus pažyma Apie Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos apygardų probacijos tarnybų ir probacijos skyriaus tarnybinės veiklos rezultatus per 2012 metus. 2013-02-08, Nr. LV-186, Vilnius.

Dr. Gintautas SAKALAUSKAS

Juristische Fakultät der Universität Vilnius

Litauisches Institut für Recht

MACHT ES SINN DIE ARBEIT DER BEWÄHRUNGSHILFE NACH DER RÜCKFÄLLIGKEIT DER PROBANDEN ZU BEURTEILEN?

Zusammenfassung

Im Aufsatz wird die Tätigkeit der Bewährungshilfe in Litauen analysiert und eine grundsätzliche Frage gestellt, warum die Effizienz ihrer Tätigkeit immer noch nach der registrierten Rückfälligkeit ihrer Klientel beurteilt wird? Zeigt die registrierte Rückfälligkeit der Probanden wirklich die Qualität und Effizienz der Bewährungshilfe? Kann man die registrierte Rückfälligkeit objektiv bemessen oder ist das nur eine wenig aussagefähige relative Zahl?

Die Effizienz der Bewährungshilfe sollte nicht nach der registrierten Rückfälligkeit der Probanden bemessen werden (obwohl das einer der von der Strafvollzugsabteilung des Justizministeriums offiziell festgelegten Kriterien ist), weil:

a) die Bewährungshelfer können ihre Klientel nicht auswählen, die Bewährungszeit wird vom Gericht festgelegt;

b) die Voraussetzungen der Bewährung und die Kontakte der Klienten mit einem Bewährungshelfer sind nur episodische Ereignisse, meistens haben sie keinen entscheidenden Einfluß auf die Lebensrealität der Probanden;

c) die Rückfälligkeit der Probanden bedeutet nicht unbedingt, daß sich ihr Verhalten nicht in eine gute Richtung verändert und das ein Bewährungshelfer keinen guten Einfluß auf sie gemacht hat;

d) die positiven Folgen der erfolgreichen Bewährungszeit können auch nur nach vielen Jahren sichtbar werden;

e) relativ einfach kann man die Rückfälligkeit nur nach registrierten Straftaten berechnen, die Erforschung des Dunkelfeldes (der wirklichen Lage der Rückfälligkeit) braucht viele finanzielle und personale Ressourcen;

f) es ist unmöglich festzulegen, welche Rückfälligkeit als eine "übliche" oder "normale" betrachtet werden soll, von deren Abweichung die besseren oder schlechteren Ergebnisse festgestellt werden sollten;

g) wenn die registrierte Rückfälligkeit ein Beweis für die "schlechte Arbeit" des Bewährungshelfers ist, dann sollte er sich für ihre Verdunkelung interessiert sein (was natürlich nicht vertretbar ist);

h) wenn die registrierte Rückfälligkeit als ein wichtiges und objektives Kriterium für die Effizienz der Bewährungshilfe betrachtet wird, dann neigt man auch zu dem Vergleich der unterschiedlichen Bewährungsamter, was zu den weiteren Mißverständnissen führt.

Man muß die Rückfälligkeit der Probanden erforschen, es muß aber die wirkliche (auch die latente), nicht nur die registrierte Rückfälligkeit erforscht werden. Und die Ergebnisse

solcher Forschung sollte nicht als Effizienz der Arbeit der Bewährungshilfe, sondern des (Mis-)Erfolgs des ganzen Systems betrachtet werden.

Am Ende des Aufsatzes wird ein mögliches Model der Kriterien dargestellt, das für die Bewertung der Arbeit der Bewährungshilfe verwendet werden könnte. Es ist aber sehr wichtig, daß die Bewährungshilfe selbst nach den passenden und die Wirklichkeit ihrer Arbeit darstellenden Kriterien sucht, damit sie die Effizienz ihrer Arbeit objektiv einschätzen und die Beispiele der guten Praxis weiterentwickeln könnte.

Straipsnis redakcijai ģeiktas 2014 m. lapkriċio 19 d.